

PICTORUL NICU ENEA (1897- 1960). REPERE ALE UNUI DESTIN UMAN

Feodosia Rotaru

Readucerea în prim plan a personalității și operei pictorului Nicu Enea (1897-1960) este o datorie de onoare pentru Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, păstrător al unei importante părți din creația sa. Din anul 1970 la Bacău, prin grija Elvirei Enea, soția pictorului, care a donat muzeului casa și un important număr de lucrări, funcționează o casă memorială „Nicu Enea”.

Prezentul demers se înscrie în seria celor făcute de instituția noastră pe parcursul celor cinci decenii trecute de la înființarea sa. În acest interval au fost deschise mai multe expoziții retrospective (în anii 1961, 1965, 1966, 1978, 1987, 1997) care au fost itinerate în mai multe orașe din țară, au fost publicate cataloage și pliante dar și studii închinată vieții și activității pictorului. Amintim din ultima categorie studiul criticului de artă băcăuan Grigore V. Coban, intitulat **Nicu Enea**, apărut sub egida Muzeului de Istorie și Artă Bacău în anul 1979, și eseul scriitorului Doru Kalmuski, **Nicu Enea – Radiografia unui destin artistic**, editat de Muzeul de Artă Bacău în anul 1997.

Pictorul Nicu Enea a văzut lumina zilei la 29 mai 1897 în satul Valea Arinilor, din comuna Măgirești, județul Bacău. După cum aflăm dintr-o autobiografie, aflată în colecția de documente de la Casa Memorială, era fiul lui Vasile și al Ecaterinei (Catinca) Enea, țărani mijlocași, care „*nu au făcut politică*”. Din cei patru copii ai familiei Enea au supraviețuit doar Nicolae și fratele său mai mare, Vasile. Într-un articol apărut în ziarul *Bacăul* din 16 martie 1936, profesorul Grigore Tăbăcaru nota că „*strămoșii săi sunt printre «bătrânii» care au stăpânit muntele Geamăna și sunt pomeniți în documentele lui Alexandru cel Bun*”.

Clasele primare le urmează între anii 1904-1908 la școala primară din comuna Lucăcești. Situația financiară precară a familiei sale nu-i permite continuarea imediată a studiilor. Tatăl sau ar fi vrut ca el să urmeze cariera militară, după cum avea să-i mărturisească, într-o scrisoare târzie, pictorului Nicolae Tonitza¹. Abia în anul 1911 devine

¹ Apud Doru Kalmuski, **Nicu Enea –Radiografia unui destin artistic**, Bacău, 1997, p. 10.

elev al Școlii Normale de învățători din Piatra Neamț, pe care o urmează cu intermitență și o absolvă în anul 1918. După terminarea Școlii Normale funcționează ca învățător la Goioasa și Ciugheș – Palanca, localități din județul Bacău.

Pasiunea pentru desen se manifestă din copilărie. Atunci a luat contact pentru prima oară cu picturile unchiului său Zaharia Enea, „*zugrav de subțire*”, adică pictor bisericesc. Tatăl nu-i încurajează aceste înclinații și, precum avea el însuși să mărturisească într-o epistolă adresată lui Niocolae Tonitza, „...*nici eu nu eram așa de sigur că plăcerea mea de a desena nu era alta decât o joacă de care aveam să mă depărtez fără regret cu trecerea anilor*”².

Din 1921 Nicu Enea devine student la Școala de Arte Frumoase din București. Aici, studiază desenul cu C. Artachino, pictura cu G.D. Mirea și Camil Ressu și sculptura cu Fr.Storck. Facultatea a urmat-o cu mari întreruperi deoarece părinții săi nu aveau suficiente resurse materiale pentru a-l întreține. Din această cauză, între anii 1923-1925, el întrerupe studiile și funcționează ca profesor suplinitor la catedra de desen a Școlii Normale din Bacău. Aici îi cunoaște pe profesorul pedagog Grigore Tăbăcaru și pe dramaturgul Ion Luca, ambii profesori la această școală. Acum, pe lângă activitatea didactică, activează și în corul care funcționa pe lângă Biserica „*Sfântul Nicolae*” al cărui dirijor era preotul-profesor Ion Luca. Împreună cu acest cor susține spectacole în Bacău și satele județului.

Debutul său expozițional se produce la Bacău în anul 1925. A fost sprijinit în organizarea acelei expoziții, care s-a deschis în sala mare a primăriei din Bacău, de Grigore Tăbăcaru și de *Ateneul Cultural Băcăuan*.

În toamna lui 1925 Nicu Enea își reia studiile universitare pe care le va absolvi în anul 1928. În paralel, frecventează cursurile *Academiei libere de pictură*, care era în București pe strada Sfinții Voevozi și unde dădeau lecții pictorii Arthur Verona, Jean Al. Steriadi și George Petrașcu.

Anul 1926 a fost un an plin de împliniri profesionale dar și de bucurii în plan personal. Este anul în care, așa după cum aflăm și dintr-o autobiografie a deschis trei expoziții personale „*cu subiecte rustice*” în orașele Focșani, Roman și Bacău dar și anul în care s-a căsătorit cu Elvira Paloșanu Gârleanu, nepoata scriitorului Emil Gârleanu, studentă și

² *Ibidem*, p. 10

ea la *Academia de Arte Frumoase* din București. Din scrisorile adresate Elvirei în acest an aflăm, că pe perioada verii a pictat într-un sat de munte, Clucereasca, de lângă Pitești. Lucrează mult și cu spor, „*câte patru tablouri pe zi*”. În aproximativ două săptămâni lucrase deja 48 de tablouri. Deși era sfârșitul lui august, vremea era ploioasă. Imaginea prin care descrie vremea de afară este una picturală, căci cum altfel putea descrie un pictor ceea ce trăia? „*Pe aici plouă, plouă...Vite cu spate arcuit în frig și ploaie. În loc de soare cald...orange, culori de ploaie, griuri de toamnă. Dimineața e mereu toamnă....și seară*”.

În acest an 1926, expune pentru prima oară la *Salonul Oficial de Pictură și Sculptură* de la București. Se pare că pictorul a avut unele temeri înainte de a se prezenta cu lucrări la *Salonul Oficial*. El îi mărturisește Evirei într-o scrisoare că are trei lucrări „*bunișoare*” dar care nu sunt uscate încă, sunt mari și pentru înrămarea lor ar avea nevoie de 1500 lei. Din conținutul aceleași scrisori aflăm că tânărului pictor nu-i era indiferent modul în care va fi primită și receptată arta sa la un Salon de o asemenea anvergură. Aflăm că din comisie făceau parte tineri artiști școliți în străinătate, a căror deviză era „*totul ce iese din comun*” și care erau „*cubiști, simbolști, poantiliști, dadaști, expresioniști...*”. Cu un an înainte au respins lucrări semnate de A. Verona și G. Petrașcu. Un eventual refuz ar fi fost o mare descurajare pentru el căci „*mi-am pus mari speranțe și n-ași vrea să pierd... mai cu seamă că acum aș da ochii prima oară cu publicul bucureștean și cu pictorii în primul rând.... cu critica...*”. Începând deci din 1926 participarea lui la aceste *Saloane Oficiale* va fi aproape neîntreruptă timp de două decenii. După cum aflăm dintr-o autobiografie alcătuită în ultimii ani ai vieții el a fost premiat în mai multe rânduri la *Salonul Oficial*.

La *Salonul Oficial* din 1927 expune două lucrări: *Elvira* și *Cap de studiu*. Tot acum, la invitația abatelui Zambora, merge și pictează o biserică sătească la Cățcău, pe Someș. De altfel, pictorul deținea un atestat pentru restaurare și pictură bisericească încă din anul 1922.

În anul 1928 participă din nou la *Salonul Oficial*. Acum lucrarea *La depănat* este premiată și apoi reprodușă în primul număr al revistei *România nouă ilustrată*. În același an el pictează la castelul Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus, acolo unde se afla o casă de odihnă și creație a oamenilor de artă

Un an mai târziu, în luna februarie deschide la *Ateneul Român* prima sa expoziție personală care cuprindea un număr de 80 de lucrări.

Acum, în rubrica plastică a ziarului *Adevărul literar și artistic* din 10 februarie 1929 criticul H. Blazian nota: „*Nicu Enea iubește linia simplă, sinceră și culoarea bogată pe care o cizelează îndrăzneț cu cuțitul*”. Criticul remarcă și „*o așezare temeinică de la care realizarea stilului propriu va fi în curând o certitudine*”. Același ziar reproduce, în același număr, un *Autoportret*, pentru ca lucrările *Copil*, *Portret* și *La spălat* să fie reproduse în numerele din 24 martie și din 7 aprilie. În *Universul literar* din aceeași zi de 10 februarie, criticul C. Vlad, care îl remarcase și cu alte ocazii, considera că „*Programul d-sale lent dar sigur, e rezultatul unui vizibil spirit de disciplină care nu lasă nimic hazardului.*”.

În luna februarie a anului 1930, la *Ateneu*, deschide cea de-a doua expoziție personală din capitală. Această expoziție a fost premiată cu suma de 40000 lei de către Ministerul Instrucției și Cultelor. Referitor la această expoziție și la autorul ei, criticul Mac Constantinescu nota în ziarul *Cuvântul* din 18 februarie: „*Enea este un mare plain-airist și iubește mult impresioniștii... Enea este un liric al culorii*”. În nudurile expuse acum „*culoarea lui Enea capătă un cald auriu amintind patina vechilor meșteri*”.

La *Salonul Oficial* din acest an expune trei lucrări: *Cap de fată*, *Studiu* și *Portret*. Și de această dată lucrările expuse de Nicu Enea sunt remarcate în cronica semnată de V. Bilciurescu în *Universul literar* din 25 mai 1930 alături de cele ale lui Petrașcu, Bunescu, Crețulescu, Schweizer-Cumpăna, Mutzner, Strâmbu și Șirato.

Între 8 februarie-2 martie 1931, la *Cartea Românească-sala Ileana*, a fost deschisă expoziția „*Nicu Enea și C. Barasky*”, unde sunt etalate pe simeze 89 de lucrări. Enea expune acum atât nud cât și portret. Lucrarea *Nud și fereastră*, expusă acum, este achiziționată de regina Maria, cunoscută ca o colecționară de bun gust. În același an la *Salonul Oficial* este prezent cu lucrările *Studiu* și *Piață în Sibiu*.

În anul 1932 deschide o nouă expoziție personală la sala *Ileana* din București. Nu peste mult timp aceeași expoziție este deschisă la sala *Exarcu* de la *Ateneul român*.

Acum, scriitorul Cicerone Teodorescu spunea că pictura sa este „*calmă, hotărâtă, atent studiată, fără nici o săritură dincolo decât poate să dea... Problemele de culoare, de asemenea, sunt urmărite... cu o studioasă trudă de realizare plastică în care intră un puternic simț al distribuirii pastei, un echilibru armonic al tonurilor și o autenticitate a compoziției, care-însușiri de preț – fac din Enea unul din cei mai serioși*

artiști plastici tineri”³.

În acest an participă la *Salonul Oficial* cu lucrările *Portret* și *Autoportret* (reprodusă și în catalogul Salonului). Aceeași lucrare este reprodusă și în revista *Arta* care face remarci pozitive la adresa participării la Salon a lui Nicu Enea.

Vacanța din vara anului 1932 o petrece la Balcic, la invitația reginei Maria. Descoperit de Alexandru Szatmary, fiul lui Carol Popp de Szatmary, Balcicul „*devine o geografie de poezie și culoare, în cucerirea căreia au plecat visători și artiști*”⁴. Regina Maria vizitase Balcicul înainte de război. L-a redescoperit în anul 1924 într-o călătorie făcută în Dobrogea alături de fiul său Nicolae. Aici fu atrasă, precum avea să mărturisească mai târziu, de „*o oază verde, care se rostogolea până în mare*”⁵. După cum apreciază Doina Păuleanu în monografia închinată Balcicului „*Între zidurile de la Balcic, Regina părea că reînviază umanismul renașterii*”⁶.

Mulți artiști din perioada interbelică și-au cumpărat proprietăți sau își petreceau verile la Balcic. Peisajele de aici și oamenii locului au devenit o inepuizabilă sursă de inspirație. Viața culturală de aici a început să fie sprijinită și de autoritățile locale. Printre pictorii care au folosit imaginile din Balcic ca sursă de inspirație amintim doar câțiva: I. Iser, N. Tonitza, Șt. Dimitrescu, Jean Al. Steriadi, C. Ressu, N. Dărăscu, Fr. Șirato, M. Eleuteriade, P. Miracovici, I. Strâmbu, L. Grigorescu etc. De altfel la *Salonul Oficial* din anul 1928 majoritatea pânzelor expuse de artiști aveau ca subiect imagini din Balcic. Balcicul devenise orașul cel mai drag artiștilor.

În acest context nu este de mirare că timpul petrecut aici în intervalul iunie-iulie 1932 de către Nicu Enea avea să aducă o schimbare de optică în creația sa, în special în privința coloritului. Acest fapt va fi lesne observat la expozițiile deschise de el în anul următor.

În lunile februarie-martie 1933, sala *Universul* și apoi sala *Mozart*, găzduiesc o nouă expoziție personală a pictorului Nicu Enea. Aceasta

³ Cicerone Teodorescu, în *Neamul românesc*, 1 aprilie 1932.

⁴ Claudia Millian, **Plimbări prin Caliacra**, în *Cuvântul liber*, nr.4/1 decembrie 1934.

⁵ Regina Maria a României, **Cum am ajuns la Tenha Juvah**, în *Analele Dobrogei*, VIII, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura Glasul Bucovinei, 1927, p. 1-4, apud Doina Păuleanu, **Balcicul în pictura românească**, Muzeul de Artă Constanța, București, Editura ARC 2000, 2003, p. 91.

⁶ Doina Păuleanu, **op.cit.**, p. 93.

cuprindea un număr de 80 de tablouri, dintre care 20 erau pictate la Balcic. Nicolae Tonitza spune acum că se vede că pictorul „s-a scaldat în soarele torid și în baia lunară de neon a Balcicului”⁷. Câteva zile mai târziu H. Blazian costata și el o „modificare calitativă a paletelor” și faptul că „Un colorit luminos și cald se substituie acum tonalităților întunecate. Pasta e mult mai curată și materia tratată cu mai multă înțelegere. Schimbarea atmosferei a fost adevărata binefacere pentru artist”⁸. Compoziția *Tătăroaice*, cu care a fost ilustrat *Almanahul Ziarelor Adevărul* și *Dimineața* la pagina 81, se remarcă prin complexitate fiind după opinia aceluiași critic „o operă ce fixează definitiv locul lui Nicu Enea în mișcarea artistică a timpului”.

Din monografia alcătuită de criticul Grigore V. Coban aflăm că pe lângă cele 20 „priveliști răsărite și acvatice” de la Balcic, expoziția a mai cuprins „un mănunchi de peisaje cu decor arhaic de la Sibiu și un altul din mahalalele Bacăului”, toate lucrute doar în câteva luni⁹.

Scriitorul Victor Ion Popa observa acum că Nicu Enea este un „pictor bine diferențiat și bine lămurit cu el însuși, într-o anume cerință de paletă. Căci dacă din punctul de vedere al construcției, el joacă încă pe unele căi nesigure, aspectul de pictură propriu zis, șahul prețios și greu al petelor de culoare, echilibrul și ritmul lor, este stabilit și edificator”. Astfel pictura lui Enea „prin paleta ei cu infinit joc între galben și cafeniu e o reliefare a unei atitudini de masă prin care artistul spovedește temelia inimii lui moldovenești”¹⁰.

În acel an pictorul participă la *Salonul Oficial* cu două lucrări: *Natură moartă* și *Portret*.

Tot atunci, după ce refuză în mai multe rânduri catedra de pictură de la *Academia de arte frumoase* din Iași, întreprinde împreună cu soția sa Elvira, ea însăși pictoriță, o călătorie în Iugoslavia. Călătoria se face la invitația Reginei Mărioara a Iugoslaviei, fiica Reginei Maria a României. Ca orice artist Enea era o fire boemă, fapt pus în evidență și de o scrisoare trimisă lui de secretara Casei Regale române, Irina Procopiu, aflată printre documentele păstrate la Casa memorială și expediată de aceasta în 25 aprilie 1933. Reproducem aici un fragment: „Domnule

⁷ Nicolae Tonitza, în ziarul *Dimineața*, 7 martie 1933.

⁸ H. Blazian, în *Adevărul literar și artistic*, 2 martie 1933.

⁹ Grigore V. Coban, **Nicu Enea**, Muzeul Județean de Istorie și Artă Bacău, 1979, p. 19.

¹⁰ Victor Ion Popa, în ziarul *Ordinea* din 16 martie 1933

Enea, d-ta vrei ca omul să-ți facă bine, fără ca să te ocupe de nimic. Eu încerc să-ți trimit scrisoarea asta la Sala Mozart pentru a-ți spune că M.S. Regina Iugoslaviei a luat toate măsurile pentru venirea D-tale și se va plăti totul". Din corespondența familiei aflăm că cei doi soți nu au plecat împreună deoarece Elvira avea probleme de sănătate și a rămas pentru o perioadă internată în sanatoriul de la Mangalia. Propunerea reginei li s-a părut admirabilă pentru că drumul și întreținerea li se plătea doar că nu li se dădeau bani în mână. Tot din corespondența purtată acum de Elvira cu părinții săi aflăm că vizita lor era invidiată de mulți dintre cunoscuți care o priveau doar ca pe o frumoasă plimbare. Adevărul era altul și de el suntem convingși cu toții acum. Pictorul, timp de un an și jumătate cât a vizitat Macedonia Sârbească, Muntenegru și Dalmația, a lucrat mult și putem spune fără a greși lucrări care iau marcat destinul artistic și care rămân piese de rezistență ale creației sale. Lucrează acum peste 200 de peisaje dar după cum avea să mărturisească deschis într-o scrisoare „*Eu știu că în lucrările mele de aici nu e prins și sufletul meu. O țară străină, oricât ar fi de frumoasă rămâne plăcută ochiului dar străină sufletului*". În vizita făcută la Skopje cei doi soți au fost însoțiți de doi artiști celebri în Iugoslavia – pictorul Nikola Martinovski și sculptorul Ivan Meštrović, împreună cu care au admirat frescele din bisericile Sf. Nechita și Sf. Andrei. În luna mai, Enea deschide la Skopje o expoziție personală care este elogiată în presa locală.

În primăvara anului următor, și anume în luna martie, la Belgrad, în sala *Au cercle des amis de la France*, se deschide personala pictorului. Întrucât expoziția s-a bucurat de un mare succes pictorul a fost invitat să deschidă o expoziție și la Zagreb. Aici expoziția se deschide în sala *Eddo Ulrich*, iar *Galeria de artă modernă* îi achiziționează trei lucrări. Dintr-o autobiografie alcătuită în anul 1960 aflăm că cinci dintre lucrările expuse acum au ajuns în patrimoniul muzeului din Belgrad.

O serie din picturile lucrate acum se află în colecția Muzeului de Artă din Bacău, iar șase sunt expuse la Casa memorială a pictorului (*Patriarhia Péck, Corăbii și Bărci la Dubrovnik, Stradă din Péck, Baia veche din cartierul turcesc din Skoplje, În piața din Péck, Schiță din portul Kotor*).

Din Iugoslavia va pleca împreună cu soția într-o scurtă călătorie în Italia unde vizitează Roma și Veneția. Aici are ocazia să vadă pe viu o serie din capodoperele marilor maeștri ai renașterii. Această scurtă vizită va influența pictura sa. La reîntoarcerea în țară. El va aborda compoziția

de mari dimensiuni „cu grupuri de personaje construite solid, ca și nudul în racursi care, despovărat de amănunte inexpressive și tăiat de la frunte ori genunchi, cu câte un braț și un picior amputate sau, pur și simplu, rezumat la tors, sugerează prin structurile sale lăuntrice, dimensiunile întregului”¹¹.

În anul 1935 participă cu două lucrări la *Salonul Oficial: Peisaj și Macedonia*. Tot acum participă la *Expoziția internațională* de la Paris cu portretul soției care fusese premiat la *Salonul Oficial* din anul 1933. Cel care l-a încurajat să participe la această expoziție a fost Dimitrie Gusti care îi cunoștea bine lucrările. Se pare că spațiul destinat expunerii tablourilor era destul de redus, fapt pentru care mulți colegi îl întrebau de ce a ales o lucrare așa de mare. Cu umor îi scrie soției: „*I-am scris d-lui Gusti că dacă nu e loc pentru lucrarea mea(că ar fi prea mare!) să fie expusă în cârciuma ce se va deschide la Pavilionul Românesc și să fie admirată de marele nostru dizeur Moscopol...*” Lucrarea nu numai că a fost expusă dar a fost și premiată cu medalia de argint. Menționăm că medalia de aur nu s-a acordat. Acum obține și o importantă comandă pentru decorarea aripii drepte a Palatului regal. Din cele 11 compoziții executate acum șase sunt de mari dimensiuni și sunt pictură maruflată: *Pictura, Sculptura, Arhitectura, Dansul Muzica și Poezia*. Restul de 5 lucrări sunt picturi de dimensiuni mici (*Scenă de familie, Cosași, Munca, Botezul, Pe câmp*). Așteptarea unui răspuns din partea Palatului a fost destul de lungă și s-a suprapus cu perioada în care trebuia să se pregătească pentru expoziția de la Paris, unde „*se cer subiecte cu caracter național*”.

Acum îi scrie Elvirei că va veni să lucreze la Bacău pentru că „*nu pot să lucrez aici, e tot sufletul, toată viața mea acolo... Simt nevoia să lucrez... față de impotența și meschinăria de azi... în artă*”. El se declară încrezător în forțele sale și precizează în legătură cu lucrarea de la Palat „*Ceea ce cer... sunt în stare să fac!*”. Lucrările au fost lucrate în atelierul de la Bacău și se pare că au cerut un efort de imaginație mare, așa cum se întâmplă de fiecare dată când subiectele sunt impuse. Lucrarea aceasta a însemnat definitivă consacrare a artistului Enea. Vernisajul din 1936 s-a desfășurat în prezența membrilor Casei regale precum și a numeroase personalități politice și culturale ale vremii. În ziarul *Universul* februarie 1936 se fac referiri globale la aceste compoziții și se arată că „*Dl. Enea*

¹¹ Grigore V. Coban, **op cit.**, p. 21-22.

deține secretul neasemuit al împletirii armoniilor artei universale în țesătura celei naționale... Impresionantele fresce de la Palat vădesc însă talentul unui pictor a cărui forță vine din sănătatea morală a poporului nostru". Din păcate, în timpul bombardamentului trupelor aliate asupra Bucureștiului din anul 1944, aripa dreaptă a Palatului a fost distrusă. Printre lucrările distruse acum se numără și cele semnate de Enea. Peste ani lucrările au fost restaurate de colegii de la Muzeul Național de Artă, iar în prezent o parte din ele sunt expuse în Noua Galerie de Artă Modernă a Muzeului Național. Aici au fost văzute de criticul de artă Tudor Octavian care consideră că cele câteva lucrări expuse acum „cu o monumentalitate de Renascentism” demonstrează „clasă europeană”¹². În acest an participă la *Salonul Oficial* cu două picturi: *Nud* și *Portret*. Acum este prezentă la salon și Elvira Enea cu un *Portret*.

Acum, „în vederea unui Muzeu de pictură și sculptură, am adus primăriei din Bacău, peste 130 de picturi și sculpturi de ale artiștilor bucureșteni, obținute fie prin donații, fie prin schimburi de lucrări de ale mele, cu ale colegilor. Însuși primarul capitalei de atunci, Generalul Dombrowschi a dat pentru Muzeul acesta 5 lucrări din Muzeul Municipiului București”. Din aceeași ciornă de autobiografie, scrisă prin anul 1957, aflăm și că lucrările au existat „până acum doi ani, și din care nu se mai găsesc decât 17 picturi la magazia grajdurilor primăriei” (trebuie menționat că aici mâna a tăiat această informație care nu trebuia să mai ajungă la urechile noilor autorități).

În anul 1937 este admis la salon cu lucrarea *Zi de sărbătoare*.

În anul 1938, între 10-31 martie, la sala *Ileana* deschide o nouă expoziție personală care cuprinde un număr de 109 lucrări. A fost cea mai amplă expoziție deschisă înainte de război. Ea cuprindea peisaje din Macedonia sârbească, Muntenegru și de pe Coasta Dalmației, peisaje din țară, portrete, nuduri și compoziții.

Paul Miracovici, el însuși un pictor apreciat în epocă, care semna și cronici de artă în presa vremii remarcă din această expoziție în primul rând nudurile despre care crede că sunt „lucrările cele mai caracteristice”, apoi compozițiile, naturile moarte și florile care „dovedesc marile resurse ale artistului”¹³. În acest a mai participă la expoziția *Tinerimii artistice*, fapt semnalat de C. Bivolaru în revista *Arta*

¹² Tudor Octavian, **Pictori români uitați**, NOI Media Print, 2003.

¹³ Paul Miracovici, în *Universul literar*, 26 martie 1938.

din luna mai 1938.

Acum începe să picteze o biserică, nou construită, în orașul Bacău. Este vorba de biserica *Sfinții Voevozi Mihail și Gavril* din Cartierul C.F.R. Construcția bisericii fusese posibilă cu sprijinul ministrului de finanțe Mircea Cancicov. O parte din desenele care le-a făcut pentru acest lăcaș de cult se află în colecțiile Muzeului de artă din Bacău. Pictura a fost realizată în tehnica numită encaustică din care cauză tonurile folosite erau pastelate. Din păcate în prezent nu se mai păstrează pictura originală, tonurile calde, pastelate, care diferențiau altă dată această biserică de altele din oraș au fost înlocuite cu tonuri puternice și reci la renovarea care s-a făcut în anul 1978. În perioada când picta această biserică scriitorul Aurel Leon, aflat într-o vizită la Bacău, a avut ocazia să-l cunoască pe pictor. Rememorând această întâlnire scriitorul ne spune că l-a cunoscut pe Enea într-o cărciumă din Bacău, care era „*loc de întâlnire pentru oamenii de artă și spirit*”. Printre multe discuții purtate acum, Enea i-a mărturisit că pictează acum o biserică și că este „*cam necăjit din cauza schelelor, a unor calfe, a epitropilor...*”¹⁴.

Biserica a fost sfințită la 15 august, când este Adormirea Maicii Domnului și la ceremonie au participat patriarhul Nicodim, reprezentantul Curții Regale, primarul Leonida Dumitrescu, fostul ministru Mircea Cancicov, precum și foarte mult popor. Și după cum consemna presa locală din vremea respectivă pictura acestei biserici s-a dovedit a fi „*o adevărată revelație*” căci „*Nicu Enea, părăsind criteriile lumii frumuseților fizice, a știut să caute și să atingă sublimul frumuseții spirituale*”¹⁵.

Din luna august a aceluiași an datează și o ofertă, aflată printre actele existente în colecțiile noastre, prin care pictorul se obliga să picteze icoanele din catapeteasma bisericii noi construite în satul Buzdugan din județul Bacău. El se obliga să execute lucrările într-un interval de cinci luni și specifica că „*ținând seama de condițiile climatei din țara noastră, variabilă, voi întrebuița encaustica (Adică pictura de ulei cu ceară la cald, conferind rezistență la agenții nocivi și, totodată tonuri catifelate)*”.

Anul 1939 îi aduce o nouă participare la *Salonul Oficial*, dar și un nou premiu. Expune trei pânze: *Portret, Portretul doamnei G.M.C.* și

¹⁴ Aurel Leon, *Umbre*, vol IV, Iași, 1979, p. 161.

¹⁵ Ziarul *Moldova* din 20 august 1939.

Portretul domnului ministru M.C. Inițialele menționate mai sus sunt cele ale scriitoarei Georgeta Mircea Cancicov și ale soțului ei, ministru de finanțe în anul 1938, Mircea Cancicov. Cu Mircea Cancicov, originar și el din Bacău, precum și cu soția acestuia, familia Enea se afla în relații apropiate. Tabloul premiat acum este *Portretul doamnei G.M.C.*, lucrare care în prezent poate fi admirată la Casa memorială din Bacău.

Împreună cu pictorul G. Catargi pictează timp de șase luni plafonul ambasadei U.R.S.S la București.

Începând din anul 1942 artistul începe să expună la *Saloanele Oficiale* ale Moldovei. La această primă participare expune un număr de trei lucrări: *Autoportret*, *Studiu* și *Interior*. Pentru participarea la această manifestare primește premiul *Constantin Stahi*.

Încă din anul 1940 participă alături de trei colegi-Nicolae Stoica, Constantin Mihalcea și Emil Ivănescu, ultimii doi restauratori, la concursul organizat pentru pictarea catedralei din Chișinău. De altfel în 1939 îi fusese reînnoit atestatul de pictor de biserici. Un exemplar al Contractului încheiat între Guvernatorul Voiculescu și cei patru pictori se păstrează în arhiva Casei memoriale. Aici se stipula că lucrarea va fi realizată conform caietului de sarcini de către toți pictorii, în același timp și la același sector, pentru a se menține unitatea picturii. Lucrarea urma să fie executată în patru etape iar întreaga lucrare trebuia terminată până la 1 august 1943. Prețul estimat al întregii lucrări era de 3 milioane lei.

Lucrurile nu au mers însă așa cum s-a crezut inițial. Lucrările au început abia în 1942. Din scrisorile păstrate încă și expediate de pictor din Chișinău aflăm că ceilalți pictori ori mai aveau contractate și alte lucrări, la care lucrau încă ,ori aveau probleme cu concentrarea lor în armată. Din aceste cauze Enea este nevoit ca o bună bucată de timp să lucreze de unul singur. „*Eu aici nu-mi văd capul de lucru, toate compozițiile mari eu le-am mărit și le măresc*”. Iar din altă scrisoare expediată soției aflăm: „*ne silesc să începem, să accelerăm lucrul, ceea ce îmi convine*”. În perioada cât a lucrat la Chișinău s-a deplasat la Balta, în Transnistria, pentru devizul unei catedrale și la Orhei unde i se propune să facă un tablou închinat eroilor. Ambele lucrări vor rămâne doar niște proiecte nerealizate din cauza situației de pe front. Înrăutățirea situației de pe front face ca slujba de sfințire a catedralei din Chișinău să nu mai aibă loc.

În anul 1942, *Universul literar*, din 29 septembrie, îi reproduce compoziția *La arat*.

În anul 1944, la *Salonul Oficial* al Moldovei expune un număr de șase lucrări: *Cosași, Nud, Iarnă, Lalele, Pe ploaie, Târg*. Nudul prezentat la salon este reprodus în catalogul expoziției.

Între anii 1944-1946 pictorul locuiește la Brăiești, județul Buzău, la niște rude din partea soției. A fost un fel de exil autoimpus dar a fost și o perioadă prolifică în planul creației sale artistice. Mergea ades la peisaj și acum a pictat frumoase priveliști din satele zonei: Goidești, Ruginoasa, Brăiești. Într-o carte poștală expediată soției în mai 1945 aflăm că „*a venit primăvara, plec la pădure zilnic să pictez, mai cu seamă să aud păsărelele cântând*”. Din câte se pare la Brăiești pictorul a avut un serviciu la Primărie, serviciu care era destul de solicitant căci cazurile de tăieri din păduri erau tot mai numeroase. Se pare că a participat în calitate pe care o avea aici și la împrumutarea țăranilor din 1945. O parte din picturile realizate acum se află în prezent în colecțiile muzeului nostru. În anul 1945 lucrarea *Iarnă*, lucrată la Brăiești a fost expusă la *Salonul Oficial*, pentru ca în anul următor să participe la salon cu lucrarea *Peisaj periferic*. La expoziția A.R.L.U.S. organizată la Bacău în anul 1946 participă cu un număr de cinci lucrări „*în legătură cu tema prieteniei și ajutorului dat țării noastre de către U.R.S.S.*”. Aflăm dintr-o autobiografie că două lucrări „*au fost trimise în Uniune - una ca omagiu conducătorului I.V.Stalin, iar cealaltă, Acad. Pictor Gherasimov*”.

În intervalul 1 februarie- 14 martie 1947, la sala *Nicolae Cristea* (fostă *Universul*) din București se deschide o nouă expoziție personală a pictorului. Sunt prezente pe simeze un număr de 128 de picturi. A fost o revelație pentru cei care au vizitat expoziția. Tache Soroceanu, pictor și critic de artă contemporan cu subiectul acestui articol, remarca într-o cronică apărută în *Foiletonul Adevărului* din februarie 1947: „*Te dor ochii privind noile pânze ale d-lui Enea. Și sunt multe înfățișând peisagii, flori, scene țărănești, interioare de pădure, nuduri-toate luminate intens. Par fragmente dintr-o frescă zugrăvită de un om care nu se preocupă de nimic altceva decât să privească în toate părțile, să umble, să reție imagini spre a-și potoli patima ochilor iscoditori*”. Profesorul George Oprescu remarcă faptul că în zugrăvirea nudurilor pictorul „*a întrebuințat cu succes o tehnică, encausticul, de obicei rezervată picturii murale*”. Același autor remarcă faptul că „*Unele scene de târg, cu personajii în atitudini pitorești, în forfota mulțimei sunt pictate cu îndemănare, într-o gamă viu colorată*”¹⁶. Trebuie

¹⁶ *Universul*, 14 februarie 1947.

menționat că aceasta a fost din păcate ultima expoziție personală a pictorului organizată de acesta în timpul vieții sale.

În acest an mai participă la două expoziții colective: expoziția *Tinerimii artistice* și la expoziția colectivă din sala *Arcadia*. Această din urmă expoziție a fost deschisă în luna decembrie și s-a organizat cu prilejul zilei Iugoslaviei. Nicu Enea a participat cu două peisaje realizate în timpul vizitei sale din anii 1933-1934.

Anii care au urmat, au fost cu siguranță anii cei mai grei din viața sa, căci a trebuit să facă compromisuri cu arta sa, dar mai ales cu propria conștiință, în încercarea disperată de a supraviețui. Într-o scrisoare trimisă soției în decembrie 1949 scrie că *„se petrece un proces în viața mea, e o renunțare la o lume din trecut, o lume ce m-a luat în brațe, m-a alintat, răsfățat deci, în viitor această a doua fază a vieții mele artistice, am nevoie de o educație...care am început-o...”*. Lupta pentru supraviețuire era dură, așa că pictorul se angajează la *Casa Școalelor*. Lucrează planșe cu animale pentru laboratoarele școlare. Acum lucrează și machete pentru gazetele de perete din întreprinderile orașului. La 8 martie 1948 el expune în centrul Bacăului o compoziție *„reprezentând un grup de femei progresiste”*. Apoi lucrează pentru Cooperativa „Înainte” un număr de 4 tablouri mari de 2 m/1,5 m reprezentând *„chipurile marilor ideologi”*. Pentru Întreprinderile Comunale Bacău a executat 2 tablouri reprezentând *„scene de muncă din Uzina Bacău și Gherăești”*. Execută compoziții cu subiecte „mobilizatoare” pentru U.F.D.R., pentru Fabricile *Partizanul, Proletarul și A.P.A.C.A.* Lucrează două steme de mari dimensiuni pentru stema Republicii. Începe lucrul la organizarea Casei-muzeu din Moinești, casă în care a locuit Gh. Gheorghiu Dej. În intervalul 1950-1951 execută un număr de 13 tablouri la Moinești, *„comandate de Comitetul Central prin P.M.R. Bacău, pentru expoziția ce s-a deschis în noiembrie 1951 la Bacău cu prilejul aniversării a 50 ani de la nașterea Tov. Gh. Gheorghiu-Dej. Picturile oglindeau locuri din Moinești, unde a trăit, a muncit și a luptat între anii 1911-1919”*. E lesne de văzut că pictorul își însușise, desigur formal, limbajul epocii. Prea mulți dintre cei cu care fusese prieten în perioada interbelică luaseră drumul pușcăriilor. Și pe el unii colegi de breaslă, aflați acum în fruntea Uniunii Artiștilor Plastici, îl catalogaseră ca „pictor al casei regale” sau ca „pictor decadent” Norocul său a fost un băcăuan, Dionisie Ionescu, veche cunoștință a sa, ajuns șef de cabinet al lui Gh. Gheorghiu-Dej. Acesta a rușinat să-l „reabiliteze” pe Enea. El i-a propus șefului său ca

tablourile ce vor fi dăruite președintelui Indoneziei, Sukarno, aflat în vizită în țara noastră, să fie unele lucrute de Nicu Enea. Dionisie Ionescu i-a spus șefului său că Enea este unul din pictorii ținuți la index și deși nu a făcut nici un fel de politică înainte de război, unii din confracții săi l-au „aranjat” să pară „pictor al burgheziei”¹⁷. Cele două lucrări dăruite președintelui Sukarno sunt *Un dans național* și *Natură statică*. Din acest moment consemnul era ridicat, iar pictorul putea lucra și putea expune. Cu siguranță însă că aria tematică rămânea tot una „mobilizatoare, realist socialistă” ca și în anii precedenți când lucrase tablouri precum: *Greva de la Lapoș*, *Alianța*, *Surâzând viitorului*, *Munca la câmp*, *Șantier*, *Portret de petrolist*, *Fruntași în tăierea pădurilor*, *Ședință la căminul cultural*, *Într-o gospodărie agricolă*, *Stahanovist*, *Nu vrem război etc.* Între 1951-1952 a executat o compoziție de mari dimensiuni, intitulată *Nunta țărănească* pe care o va expune la *Anuala de stat a artelor plastice*. În lucrare apare chipul lui Enea printre nuntași și chipul lui Gh. Gheorghiu-Dej printre lăutari. Lucrarea, a cărui titlu complet este *Nuntă la G.A.C. Răcăciuni între doi agricultori frunțași*, este expusă în prezent în holul mare al Consiliului Județean Bacău.

În anii 1955-1956 el pictează plafonul Teatrului din Bacău, lucrare de mari dimensiuni, care poate fi admirată și în prezent.

În anii 1955-1959 el a participat ca expozant la *Interregionalele Ieșene*. În primul an participă cu 6 lucrări iar în al doilea participă cu 6 lucrări. Tot în acești ani participă și la *Regionala* de la Bacău și de fiecare dată obține premiul întâi. La expoziția regională din anul 1957 obține din nou locul întâi.

În anul 1958 participă, alături de alți pictori și sculptori născuți în regiunea Bacău, la o expoziție de grup organizată la Bacău. În expoziție mai sunt prezenți cu lucrări: Dem Iordache, Eugen Ispir, Adrian Secoșeanu, Carmen Răchițeanu. Acum Enea expune creații de dată recentă: *Fabrica de relon Săvinești*, *Colonia chimiștilor de la Săvinești*, dar și portretul *Mama*. Presa locală are undă verde pentru a-i reda locul cuvenit în circuitul artei contemporane. Pentru pictor este însă prea târziu. Anii mulți și grei în care a suferit umilințe de toate felurile, anii de lipsuri materiale în care a trebuit să facă compromisuri cu arta sa numai pentru a supraviețui, și-au spus din păcate cuvântul. Are deja un neoplasm pulmonar care îl va ține internat prin spitale și îl va țintui la pat

¹⁷ Apud D. Kalmuski, **op.cit.**, p. 91.

în ultimele luni de viață. În 16 septembrie inima sa încetează să mai bată. Moare la Spitalul Bernat Andrei din București și este înmormântat câteva zile mai târziu la Bacău în cimitirul Eternitatea.

Din acest moment de destinul său postum se va ocupa cu multă dăruire timp de aproape un sfert de secol soția sa, pictorița Elvira Enea, decedată la Bacău în iarna anului 1988.

La Bacău fusese înființat un muzeu regional încă din aprilie 1957. Curând avea să apară și un muzeograf iar mai apoi și o secție de artă. Încă de la început, pictorul și soția acestuia, au fost sfătuitori și colaboratori de nădejde pentru personalul nou înființatei instituții. Dispariția fizică a pictorului nu a însemnat și dispariția sa din peisajul cultural băcăuan sau național. Muzeul regional Bacău a organizat de-a lungul anilor mai multe expoziții retrospective, începând încă din 1961. Atunci retrospectiva a cuprins un număr de 66 de lucrări. Patru ani mai târziu, în 1965, muzeul nostru a organizat o nouă expoziție retrospectivă în care sunt incluse un număr de 128 lucrări. De organizarea retrospectivei s-a ocupat din partea muzeului muzeografa Eugenia Antonescu, care a redactat și Catalogul expoziției. Catalogul cuprindea o cronologie, o caracterizare a vieții și activității pictorului dar și nouă reproduceri. În anul următor expoziția a fost itinerată la Iași, Sibiu, Brașov, Ploiești, Galați, Roman și Suceava. La București, în Parcul Herăstrău, pavilioanele A și B, expoziția a cuprins doar 84 de lucrări iar Catalogul a cuprins un cuvânt semnat de criticul de artă Ion Frunzetti, *Despre melosul picturii moldoveanului Nicu Enea*. În textul amintit autorul nota „*Nicu Enea îmi apare, ca meșteșugar, un continuator al spiritului de măsură, echilibru și lirism reținut, ce caracterizează școala românească de pictură din a doua jumătate a secolului trecut și până la primul război mondial. Din căutările fertile ale perioadei interbelice Eenea n-a adoptat nimic. Trepidația experimentului îi era străină... Enea rezumă general umanul românește, mai exact, moldovenește*”.

În anul 1970, Elvira Enea donează Muzeului județean de istorie și artă Bacău 133 lucrări de pictură și 209 desene semnate de pictorul Nicu Enea, precum și casa din Bacău, unde cei doi au locuit. În casa respectivă se va deschide la sfârșitul aceluiași an o expoziție memorială

Desenul în opera lui Nicu Enea a fost intitulată următoarea expoziție în care Muzeul de istorie și artă Bacău valorifica fondul de grafică de care dispunea. Expoziția a cuprins 93 de desene, dintre care 14 au fost reproduse în catalog. Prezentarea expoziției precum și o sumară

cronologie au fost semnate de Eugenia Antonescu. Autoarea remarcă acum „*interesantul raport între... grafică și pictură, între duct și pensulație... în cadrul acestui raport este evident primatul picturii, care-și subordonează desenul determinându-i anumite trăsături particulare*”.

În 1978 Muzeul județean Bacău a organizat o amplă retrospectivă cuprinzând 61 de lucrări provenind din colecțiile Muzeului județean de istorie și artă Bacău, Muzeului de artă Ploiești, Muzeului Peleş din Sinaia, Muzeului de Artă din Craiova, Muzeului Național de Artă al României, Muzeului Brăilei, Muzeului județean Vâlcea, Muzeului Dinu și Sevasta Vintilă din Topalu, precum și unor colecționari din Bacău, București și Roma-Italia. Retrospectiva a fost itinerată la Iași, Suceava, București, Constanța, Galați, Oradea, Cluj–Napoca. La organizarea acestei expoziții un rol determinant l-a avut Elvira Enea care cunoștea toți colecționarii care au împrumutat lucrări pentru retrospectivă. Ea a însoțit apoi și lucrările alături de muzeografele Viorica Filimon, Doina Bujor și Eugenia Popa care răspundeau de expoziție din partea secției de artă. În prefața Catalogului retrospectivei, Mircea Deac nota: „*Majoritatea imaginilor picturii sale sunt veridice, uimitor de exacte în detalii, desprinse din realitățile trăite sau intenționat căutate de artist, fidele celor văzute...fie că a reprezenta figuri umane, scene din existența cotidiană a oamenilor, fie peisaje...Între galben și cafeniu, culorile lui preferate, aflăm o lume a Moldovei*”.

Grigore V.Coban notează acum, într-un articol dedicat pictorului, apărut în ziarul *Scânteia* din 26 iunie 1978: „*Preocupat până către sfârșitul vieții mai mult de reprezentarea omului și a peisajului decât de aspectele formale, Nicu Enea a manifestat o anume impermeabilitate la căutările febrile ale perioadei interbelice care l-au ferit de influențe, menținând intact accentul pur al creației*”.

După ce a vizitat retrospectiva Enea de la sala Dalles din București, Cristina Angelescu nota: „*Sensul muzical al imaginilor pictate de Nicu Enea decurge în primul rând din faptul că el a fost un subtil colorist... pulsația tușelor de culoare... respiră inteligență și har, reușind să reflecte starea de spirit a unui artist meditativ și oarecum, melancolic*¹⁸.

Tot acum, Dan Grigorescu nota: „*Leția însușită în chipul cel mai evident este, poate aceea a lui a Ressu. Construcția compozițională a lui Nicu Enea valorifică virtuțile unui desen ferm, clădit cu o mare siguranță*

¹⁸ Cristina Angelescu, în *Săptămâna culturală a capitalei*, 20 octombrie 1978.

a liniei ce se organizează în structuri ample... Se distinge foarte clar știința construcției monumentale a volumelor; plasarea siluetelor țăranilor pe orizontul foarte înalt comunică un sentiment de forță conținut de aceste fapte care se împlântă adânc în pământul țării... Cromatica picturii lui Enea cuprinde un dramatism concentrat... ea are un fel de asprime care, însă, nu se transformă în armonie rece... lipsa de jovialitate a coloritului e programatică...

Că Nicu Enea era un arhitect al formelor monumentale o demonstrează și nudurile, forme sculpturale, modelate într-o culoare, poate mai puțin limpezită decât în compozițiile tematice sau în peisaje....

...Nicu Enea este, neîndoielnic, unul, dintre cei mai interesați desenatori din arta românească a primei jumătăți a acestui secol¹⁹.

În mai 1987, muzeografa Eugenia Popa a organizat o expoziție *Retrospectivă de pictură și grafică* din opera lui Enea. Retrospectiva a fost deschisă la Galeria *Alfa*.

În luna mai 1997, Muzeul județean de Artă Bacău a organizat expoziția retrospectivă care marca centenarul nașterii pictorului. Acum s-au organizat două expoziții: una la sediul Muzeului de Artă și una la Galeria *Alfa*. Cea de la sediul muzeului avea două segmente: în holul de la parter, iar în holul de la etaj o expoziție de desene semnate de pictor. La Galeria *Alfa* s-a organizat o expoziție de pictură cu 76 de lucrări. Picturile expuse proveneau din colecțiile Muzeului de Artă Bacău, dar și din colecțiile Muzeului Național de Artă al României, Muzeului de Istorie și Artă al municipiului București, Muzeului de Artă din Constanța, Muzeului Național Peleş din Sinaia, Muzeului Brăilei, Muzeului de Artă „Ion Irimescu” din Fălticeni, Muzeul de Artă din Roman și Muzeului Bucovinei din Suceava precum și din două colecții particulare. De organizarea expoziției și de realizarea pliantului tipărit cu această ocazie s-au ocupat muzeografele Feodosia Rotaru și Eugenia Popa. Expoziția a fost itinerată la Comănești și la Roman.

Odată cu vernisarea expoziției s-a lansat și cartea scrisă Doru Kalmuski, conservator la Casa memorială în acea perioadă, **Nicu Enea Radiografia unui destin artistic**, editată de Muzeul județean de Artă Bacău.

În primăvara aceluiași an, prin grija conservatoarei Ioana Băitanu s-a obținut o sponsorizare care a constat în efectuarea unor lucrări de

¹⁹ Dan Grigorescu, în *România liberă*, 2 noiembrie 1978.

reparații și de igienizare a Casei memoriale. În aceeași primăvară s-a reorganizat punctul foto-documentar existent în holul Casei memoriale.

Începând din a doua jumătate a anului 2004 și până în luna mai a anului 2005, cu fonduri alocate de Consiliul Județean Bacău, s-au executat lucrări de consolidare și renovare a Casei memoriale. Aceasta a fost reorganizată și redeschisă în luna mai 2005.

Anul acesta, când se împlinesc 110 ani de la nașterea pictorului, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău pregătește o nouă retrospectivă cu lucrări aflate în colecțiile sale. Expoziția este intitulată *Nicu Enea – Repere etnografice*. În același timp, pregătim și o premieră pentru instituția noastră, apariția unui CD care să cuprindă o biografie a pictorului, imagini din Casa memorială precum și imagini ale tuturor lucrărilor de pictură semnate Nicu Enea existente în colecția noastră. Este modul prin care generația noastră cinstește memoria unui om pornit de pe aceste meleaguri și care a lăsat urmașilor atâtea frumuseți.

Le peintre Nicu Enea (1897-1960). Repères d'un destin humain **Résumé**

L'auteur poursuit, d'une manière chronologique, la vie et le destin artistique du peintre Nicu Enea (1897-1960).

Naît sur les terres de Bacău, il s'est formé et consacré dans la période d'entre les deux Guerres Mondiales, mais il a été injustement ignoré, vers à la fin de sa vie. À Bacău, il reste la plupart de sa création. Ici, on se trouve aussi, la maison Mémorial du peintre.